

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ПРЕДМЕТАМ МУЗИЧНОГО ЦИКЛУ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Наукові дослідження сьогодення мають тенденцію до переходу від розробки загальної теорії творчості до знаходження шляхів навчання творчої діяльності. Але в самій проблемі навчання творчості закладена внутрішня суперечність. Феномен творчості передбачає створення якісно нового, яке раніше не існувало. Природно не можна навчити тому, що не створено, але можна навчити механізмам його творення, сформувати здібності до творчої діяльності, її рушійні мотиви.

Дидактичні цілі педагогічного процесу у вищій школі повинні передбачати формування у студентів засобами навчальних дисциплін стійкої орієнтації на творчість, активність та пізнавальну самостійність, які виявляються в єдності з високим рівнем творчих здібностей особистості і забезпечують результативність навчальної роботи та професійного росту студентів.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Психолого-педагогічні дослідження Д. Б. Богоявленської, Л. С. Виготського, Н. В. Гузій, Ю. М. Кулюткіна, М. О. Лазарева, Р. А. Нізамова, А. В. Петровського, Н. О. Половникової, С. О. Сисоевої, Т. І. Шамової, Г. І. Щукіної та ін. дають нам ґрунтовну підставу вважати: визначальною якістю творчої особистості є її творча активність, яка розглядається як інтегративна характеристика особистості, в якій, з одного боку, відображені нові глибокі утворення у структурі особистості (творчі потреби, мотиви, домагання), а, з іншого, - знаходять свій вираз якісні зміни в діяльності, що стає більш цілеспрямованою, потужною, продуктивною.

У дисертаційних дослідженнях Н. Л. Білої, В. І. Лозової, В. М. Москалюка, О. Г. Сущенко, В. В. Штепенка розглядаються окремі аспекти формування творчої активності учнів і вчителя: у процесі індивідуального навчання, учбової, трудової діяльності, у навчально-виховному процесі, а також у процесі аналізу певних педагогічних ситуацій.

Мета нашої статті – показати, що цілеспрямованість і систематичність музично-педагогічної підготовки, при дотриманні виявленої й експериментально перевіреної сукупності дидактичних умов її організації, забезпечить керованість і результативність процесу формування творчої активності майбутніх учителів музики.

Виклад основного матеріалу дослідження.. У ході констатуючого експерименту були виявлені недоліки у використанні музичної підготовки у формуванні активності, стимулюванні її творчого характеру. Ні навчальні заняття, ні музично-педагогічна практика не використовують повною мірою своїх можливостей по розвитку цього показника професіоналізму майбутнього вчителя музики. Як свідчать результати музично-педагогічної практики, пасивність студентів у вирішенні навчальних і професійних завдань пояснюється недостатністю знань по теорії музики, несформованістю умінь музично-педагогічної діяльності, перевагою негативної мотивації навчальної діяльності. Зібрані дані в ході констатуючого експерименту підтвердили потребу в організації і проведенні цілеспрямованої і систематичної роботи з формування в майбутніх учителів музики цього складного особистісного утворення, ефективного використання можливостей особистісно орієнтованого навчання, необхідності пошуку шляхів і способів його реалізації, які б забезпечували позитивну динаміку рівня творчої активності студентів різних курсів навчання.

У ході формуючого експерименту була перевірена результативність сукупності дидактичних умов, які забезпечують дієвість навчального процесу, музично-педагогічної підготовки у формуванні творчої активності майбутніх учителів музики. Динаміка цього складного особистісного утворення від низького до більш високого рівня прояву, на наш погляд, можлива в тому випадку, якщо:

- формулювати навчальні цілі у формі рольової перспективи;
- додавати навчальним ролям і навчальній інформації особистісну спрямованість, розглядати програмні знання як засіб професійного становлення майбутнього вчителя музики;
- залучати студентів у різні форми музично-педагогічної діяльності, забезпечуючи можливість студентам активно, самостійно і нестандартно діяти в навчальних ситуаціях;
- використовувати дидактичну технологію, побудовану на принципах педагогічної взаємодії, рольової перспективи, задачного підходу, диференціації й індивідуалізації музично-педагогічної підготовки, розмаїтості її форм і методів;
- надавати свободу вибору і створювати ситуацію успіху для кожного студента в ході оволодіння навчальною інформацією і нагромадженням досвіду музично-педагогічної діяльності;
- систематично діагностувати рівень творчої активності майбутніх учителів музики на різних етапах їхнього професійного становлення.

Перший (організаційно-методичний) етап експериментальної роботи включав розробку й апробування програми дослідження, забезпечення навчального процесу необхідним експериментальним матеріалом, підбор музичних творів для творчих завдань, планування уроків індивідуального і групового навчання.

Програма формуючого експерименту ґрунтувалася на принципах системності й інтеграції навчальних дисциплін по основному музичному інструменту (фортепіано), методиці музичного виховання, історії музичної літератури, аналізі музичних форм.

Як показав аналіз програм, у традиційній системі музичної освіти залишається без істотної уваги проблема навчання творчому музиціюванню.

Тому, в основу експериментального дослідження була покладена ідея комплексного підходу на рівні інтеграції предметів професійної підготовки студентів по наступним напрямках: музично-естетична освіченість; активність у музично-творчій діяльності, де студенти вчать музиціювати, починаючи з найпростіших гармонійних мелодій, форм, жанрів до імпровізації і творення широкого спектра музичних образів, картин природи і т.д.

У ході дослідження студенти залучалися у різні види музично-естетичної діяльності: виконання музичних творів, вільне читання з листа, уміння транспонувати музичний матеріал, гармонізація мелодій, володіння уміннями аналізу музичних творів, фактурне і жанрове варіювання народних пісень і пісень шкільного репертуару, імпровізація мелодій, створення музичних творів.

Обов'язковим при виконанні самостійно створених творів були виразність і емоційність. Авторські п'єси фіксувалися в нотному записі.

У дослідно-експериментальній роботі велика увага приділялася формуванню спеціальних умінь: імпровізації на музичному інструменті (мелодійна, гармонійна, ритмічна); створенню музичних характеристик героїв дитячих казок, невеликих музичних фрагментів на основі репродукцій картин і двох, трьох – частинних музичних творів; виконанню пісенного шкільного репертуару з

власним акомпануванням на музичному інструменті; інтерпретації музичних творів шкільного репертуару. Формування умінь сполучалося з роботою по оволодінню знаннями музичних творів різних епох, їхньому аналізу, грамотному і виразному виконанню на музичному інструменті шкільного репертуару; методикою різноманітної позакласної і культурно-просвітньої роботи в школі; організацією і проведенням лекторської діяльності, яка сприяла виробленню музичної і загально естетичної культури школярів.

На I етапі експериментальної роботи вищезгадані знання й уміння відпрацьовувалися через систему занять з методики музичного виховання й індивідуальної роботи з основного музичного інструменту.

На цьому етапі формування творчої активності забезпечувалися й експериментально перевірялися такі умови, як наявність позитивної мотивації учіння й освітнього середовища (надання кожному студенту вільного вибору навчальних ролей і створення психологічного комфорту і ситуації успіху.)

Експериментальна робота обумовлювалася ідеєю індивідуального творчого навчання студентів, розвитку їхньої самостійності, творчої активності й ініціативи. Поетапно вирішувалися наступні завдання:

- осмислення музичних образів;
- формування музично-естетичної спрямованості і позитивній мотивації;
- формування цілісної художньо-образної структури виконуваних творів;
- формування яскравих музично-слухових уявлень;
- емоційне розкріпачення.

Реалізація цих завдань припускала відпрацьовування умінь

майбутніх учителів музики, а саме:

- уміння слухати себе і виразно інтерпретувати художні образи;
- пояснити суть основних прийомів роботи над звуком і технічними труднощами;
- проводити теоретичний аналіз творів, які виконуються;
- активізувати пізнавальні інтереси до усіх видів мистецтва;
- прилучати до національних джерел української музики;
- оперувати музично-слуховими уявленнями;
- вслухуватися в музику, усвідомлювати її інтонаційну виразність;
- розвивати ладовий слух, закріплювати ладово-слухові уявлення;
- диференціювати й аналізувати різні співзвуччя й акорди, зв'язувати аналіз з характером музики;
- удосконалювати аналітичне й асоціативне мислення.

Для самостійної роботи студентам пропонувалися завдання, які включають:

- визначення особливостей конкретних етапів роботи над музичними творами;
- вичленовування художньо-виконавських труднощів, визначення їхньої сутності і добір методів і прийомів їхнього подолання;
- самостійний вибір фактури гармонізації мелодії (акордова фактура; арпеджовані акорди; соліруюча права рука, коли мелодія на час відокремлюється від акордів лівої руки; поліфонічні підголоски в нижніх і середніх голосах);
- аналіз результатів власної діяльності, її ефективності і пошук нових засобів для подальшої творчої інтерпретації музичного твору.

Наприклад, завдання № 1 – студенти повинні прочитати з листа

музичний твір і словесно описати музичні образи, викладені в ньому.

Завдання №2 – Транспонування української народної пісні “Чом ти не прийшов” з вихідної тональності в інші, зручні для виконання.

На другому (пізнавальному) етапі студенти знайомилися з різними видами музично-естетичної діяльності. Їм пропонувалися зразки методичних розробок, використовуючи які вони реалізували програму творчого розвитку власних можливостей і музичних здібностей. Вони опановували методикою творення музичних п'єс, знайомилися з музичним матеріалом; вчилися передавати в музиці художні образи; знайомилися зі специфікою підбору музичного супроводу до позакласних заходів у школі. Їм пропонувався комплекс завдань, спрямованих на формування і підтримку творчої активності на музичних заняттях.

На цьому етапі формування творчої активності використовувалася технологія, побудована на принципі рольової перспективи і передбачаюча особистісно-діяльнісний підхід до організації освітнього процесу.

Поетапно вирішувалися **завдання** по відпрацюванню наступних умінь:

- аналізувати, порівнювати, розподіляти і зосереджувати увагу на певних етапах діяльності;
- вносити потрібні корективи;
- шукати раціональні шляхи вирішення проблем;
- чітко і послідовно виконувати навчальні завдання;
- зосереджувати увагу на певних доцільних діях;
- утілювати різнохарактерні музичні образи в музичній творчості;
- аналізувати взаємозалежність поетичної, образної уяви і

засобів її втілення в музично-композиційні форми;

- інтегрувати при вирішенні музичних завдань практичні навички з теоретичними знаннями суміжних музичних дисциплін.

Наприклад, завдання №1 - у ситуації "якби ми були композиторами" визначити засоби музичної виразності для передбачуваного творення: "Пташина полька", "Хід ведмедів", "Марш слонів", "В акваріумі", "Грім", "Гном" і ін. і зобразити на музичному інструменті.

Третій (діяльнісний) етап експериментальної роботи передбачав активізацію творчої музично-естетичної діяльності, а саме: виконання на високому рівні музичних творів шкільного репертуару; цілісний аналіз музичних творів; читання з листа, транспонування; творення музичних п'єс і пісень; імпровізація мелодій; фактурне жанрове варіювання; розучування і виконання шкільного репертуару для педагогічної практики.

На цьому етапі формування творчої активності створювалися й експериментально перевірялися такі умови, як постановка дидактичних цілей у формі рольової перспективи, що стимулює активну позицію і творчий стиль діяльності й організація навчальної роботи у формі імітаційно-ігрової і проблемно-ситуаційної моделі.

Поетапно зважувалися наступні **завдання**:

- дати студентам знання про музику як про специфічний вид мистецтва, про засоби музичної виразності;

- стимуляція творчої уяви;

- здатність вникати в ідейно-образний зміст;

- емоційне розкріпачення;

- високомистецьке виконання твору.

Особливо увага акцентувалася в ході виконання досвідчених

завдань на відпрацьовуванні умінь:

- слухати себе й уміння виразне інтерпретувати художні образи;
- виділяти головне і контролювати другорядне;
- оперативно переключатися з одного виду діяльності на іншій;
- усвідомлювати художню структуру музичних творів;
- аналізувати композиційну структуру мелодій;
- утілювати музичний образ у конкретному звучанні;
- імпровізувати на задану тему, змінюючи ритмічну структуру;
- осягати особливості музичної мови твору;
- осмислювати формотворні компоненти твору в процесі

імпровізації і творення творчих завдань.

Наприклад, завдання №1 – на задані ритмічні 2-тактові побудови створити мелодійну лінію, вживаючи арпеджіо, гами, систему вступних звуків, рух мелодії при опорі на акордові тони.

Завдання №2 – імпровізація мелодійних побудов, варіаційний розвиток заданої фрази.

Завдання №3 – імпровізація за зразком у зазначеному темпі: співуче, граціозно, у темпі колискової, у темпі мазурки, у темпі вальсу, у темпі маршу і т.д.

Процес формування творчої активності студентів містив у собі комплекс творчих завдань. Ставилася мета – здійснення підготовки майбутнього вчителя музики, здатного здійснювати творче, самостійне музиціювання, імпровізацію, створення власних творів, яскраве виразне й осмислене виконання музичних творів, розвиток емоційної сфери, образного сприйняття, творчої фантазії.

Розроблена нами програма досвідних завдань припускала поетапне відпрацьовування найважливіших показників і характеристик творчої активності як складного особистісного утворення майбутніх учителів музики.

Етапність цієї роботи виражається через:

1. збагачення досвіду сприйняття музики;
2. повідомлення і засвоєння необхідних музичних знань і умінь;
3. вплив на здібності (розвиток творчої уяви, фантазії, імпровізації);
4. розширення і поглиблення музично-педагогічних інтересів і потреб студентів;
5. включення в музично-педагогічну діяльність з наступним аналізом і оцінкою власних дій.

Ми вважали, що тільки при дотриманні комплексу педагогічних умов і поетапного відпрацювання знань і умінь, творчих здібностей студентів можна домогтися позитивної динаміки рівня їхньої творчої активності.

Висновки... Однак, проведене дослідження не є вичерпним у розробці цікавлячої проблеми. Виконана робота дозволяє побачити перспективи подальшого вивчення проблем якості підготовки сучасних фахівців, у тому числі і вчителів музики, у світлі вимог Болонського процесу. З вивченням цих питань ми пов'язуємо подальшу дослідницьку роботу з визначення шляхів підвищення якості підготовки сучасного вчителя музики і забезпечення достатнього і високого рівня їхнього професіоналізму.

Література.

1. Богоявленская Д. Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества: Монография /Отв. ред. Б. М. Кедров. – Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского гос. ун-та, 1983. – 176с.
2. Выготский Л. С. Психология творчества. – М.,1968. – 420с.
3. Кулюткин Ю. Н. Психология обучения взрослых. – М.: Просвещение, 1985. – 128с.

4. Лазарев М. О. Основи педагогічної творчості: Навчальний посібник для пед. ін-тів / Сумський держ. пед. ін-т ім. А. С. Макаренка. – Суми: ВВП“Мрія-1”-ЛТД, 1995.- 212с.

5. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості вчителя. Навч. посіб. – К.: ІСДОУ, 1994. – 112с.

6. Шамова Т. И. Активизация учения школьников. – М.: Педагогика, 1982. – 208с.

7. Щукина Г. И. Активизация познавательной деятельности в учебном процессе: Уч. пос. для пед. ин-тов. – М.: Просвещение, 1979. – 160с.

Анотація

У статті розглядається проблема формування творчої активності студентів у процесі навчання предметам музичного циклу, розкривається зміст програми навчання музичним дисциплінам, етапи її реалізації в ході формуючого експерименту.

Аннотация

В статье рассматривается проблема формирования творческой активности студентов в процессе обучения предметам музыкального цикла, раскрывается содержание программы обучения музыкальным дисциплинам, этапы ее реализации в ходе формирующего эксперимента.